

T O L D A L A G I M I H Á L Y N A K

AZ ÖREG RÁKÓCZI GYÖRGY FEJEDELEM
TANÁCSÁNAK ÉS MAROSSZÉKNEK FŐKAPITÁNYÁNAK
EMLÉKEZETÜL HAGYOTT IRÁSA

1613.

Anno 1613. kifutván Erdélyből Báthori Gábor fejedelem Váradra in fine septembris, választatik közönséges akaratból erdélyi fejedelemségre Bethlen Gábor.

In eodem mense Báthori Gábort Szilasi János, Ladányi Gergely, Zámbo Balás több nem jámborokkal, ugyan Váradon Géczi András tanácsából megölik, noha véle sok jót tett vala.

In eodem mense az mely török hadak Szkender kanisai basának szardársága alatt, és Sahin Girai szardársága alatt az mely tatár hadak Báthori Gábor ellen török császár parancsolatjából, együtt az molduvai s havaselföldi vajdákkal jötenek vala, de nem kevés rabbal azok kimenvén, megérték Szebenben Báthori Gábor kapitányi Kakonyi István és Nagy Gergely az fejedelem halálát: Szebent üres tárházzal Bethlen Gábornak megadák, melyet kézhez vévén az fejedelem — az Farkaságyut több lövészszámmal edgyütt, Fejérvárat lövöldözteté belőlle, és karácson után resignálá az szász nemzetnek, hogy inkább az ország szabadságát azzal is restaurálja.

1614.

Mense martio 1614. Megyésen generalis gyűlést cedáltata Bethlen Gábor az fejedelem az országnak, az mely gyűlés alatt Szilasi Jánost, Ladányi Gergelyt, Zámbo Balást többekkel együtt Báthori Gábor haláláért megölik.

Ugyanekkor öreg Bethlen Istvánt és Erdélyi Istvánt főkövetségben az portára expedialá az fejedelem, engem pedig pro continuo oratore kapitánának küldé.

Az Oláhországban Havaselföldében ekkor Michne Radult találtuk vajdaságban.

Az portán császárságban szultán Ahumetet, fővezérségben Nazzuf bassát. Ott létemben az portán ekkor az fejedelemnek és az szegény hazának volt igen nagy gondja, hogy Husztot, Kővárat, Bányát — az melyeket az Báthori Gábor fejedelem-ségének változása idején német császár számára adipiscálták vala — török császár követség jártatása által mint adják vissza Erdélyhez.

Homonnai György az erdélyi fejedelemséget, Sorbán — az kit Ráduly vajdának is hivatnak — az havasalföldi vajdaságot kívánván, mivel onnan is üzetett vala ki: nehezen resistálhatánk azoknak, mivel sok külömb-külobmféle ígéretekkel futják vala az portát; német császár és lengyel király akaratjubból sok török nagy úr emberek is voltak az dolgoknak fautori.

Ez időben az fővezért császár az persákra nagy haddal küldvén, maga helyébe kajmekámnak hagyá Giurcsi Hadon Mehemet bassát, egy igen eszes vén vezért, ki még szultán Szulimán császárnak is belső titkos embere volt. Ez maradván azért az kajmekámságban, Lippát kérni kezdek, Kadi Zadi Ali budai bassa tanácsából, hogy az fejedelem töröknek adja. Nyegónál Homonnai nem csak Lippát, hanem Jenőt, Lugost, Karánsebest is oda ígérte ugyanazon nevezett budai vezér által, csak török császár az erdélyi fejedelemséget adja néki.

1615.

In anno 1615. mense octobri az vén szentdemeteri Balassi Ferenczet béküldé az fejedelem főkövetségbe az portára, ön helyembe kapitjának Daniel Deákot. Látván azért Balassi Ferencz mint vagy az dolog Lippáért, az két gonosz között az kisebbiket választá : és ő is oda ígéré Lippát, praeveniálván azzal minden ellenkező dolgokat, és véllem együtt választ tön minden dolgokról, de Lippa oda ígérével.

De császár szemben velük nem lón, hanem csak kihozák az kaftányokat reánk, mely nehéznek tetszék, mivel immár tudjuk vala, hogy Ali bassa ellenünk tractál Homonnai és Sorbán vajda mellett, mivel portára is azt irta és izente az kaputsi bassától, hogy hatalmas császár se az erdélyi követ Balassi Ferencz, se az én szómnak semmit se higyen, mert minden dolgunk merő hamis csalárdság; hanem engedje Homonnai Györgynek az erdélyi fejedelemséget, és ő béküldi, kezes is lészen érte, hogy valamiket oda ígért, mind megadja az török császárnak.

Sok tracták után arra kelle az dolognak menni, hogy az követnek, Balassi Ferencnek ott benn az portán kelle maradni, azt állitván az vezér, hogy az mig Lippát megadják, légyen ott benn addig, ily véggel: hogy az fejedelem gonosz akarói confundáltassanak benlétével az követnek. Engemet azért expediálnak Erdélybe in mense februaryo 1616. Martiusban béekezém Erdélybe, találván az fejedelmet az Sárkány erdein, Barczába menő utában lévén. Az fejedelem azért Feketehalomban szállván meg, per seriem mind megbeszélém az dolgokat nékie, melyet az akkori jövendő ország gyűlésire differála az fejedelem, irván Balassi Ferencnek az portára, hogy ország akaratjából meg nem fogyatkoztatná szavában.

Eljövén az tavasz, ad mensem aprilis generalis gyűlést hirdetvén és celebrárván, országostól elvégezék: hogy megadják török császárnak Lippát. Annakokáért egy Erős Benedek nevű gyalog hadnagyot száz két gyaloggal alá küldék Lippára; annakutánna nagyobb gondviselésért Keresztesi Pált, ki akkor ugyan lippai kapitány vala. Azon gyűlésből küldék Balassi Mihályt is ugyan Lippára, hogy az ott való minden rendeknek eleibe adják az dolgot, miben légyen, és annakutánna ki is költöztessék az lakósokat belőle, az lövő-szerszámokat is, és ugy resignálják az várat császár számára Deák Menhet bassa kezibe, ki akkor temesvári bassa vala.

De mind másképpen lőn az dolog; mert az kék gyalogokkal együtt Erős Benedek elárulá az fejedelmet; Balassi Mihályt az székely gyalogokkal bé nem bocsátták, hanem mintha futvaszabásun bocsátták vissza őket; kire az Keresztesi Pál maga haszna keresése vagy gondviseletlensége is segített. Ez így lévén, in mense junio az fejedelemnek haddal kelle alája menni Lippának, és meg kelle lőtetni, ugy adhaták meg császárnak.

Engem ugyanakkor Budára expediála az fejedelem az bassához, hogy szemire hánynám minden cselekedetit és el is hitetném vélle, hogy csak haszontalan hiába való reménység volt tőlle az, hogy Homonnainak és Sorbán vajdának hitt, mert azoknak dolgok csak merő hazugság volt. Mely dolgok szép szóval eleibe adván az budai vezérnek, elhivé és jóakarattját az fejedelemhez hittel igiré.

Hogy pedig Homonnait és Sorbánt lecsendesítse Szolnokhoz jöve, az hajduságot megfenyegeté; mely dologgal meg is csendesedének, mivel Rhédei Ferencz immár Konyárdnál megverte vala egyszer őket.

Ezekután az fejedelemnek porta parancsolattjából Ráduly

vajda és Szkender bassa mellé [a lengyel] Goreczki ellen [kelle] segítséggel menni. Engemet azért Budáról való megjövelem után, elsöbben az dolgoknak modalitassáról béküldé oda követségen; s míg én beérkezém Jászvásárhoz hozzájuk, addig Goreczkit megverték. Onnat visszatérvén, Bereczknél találám az fejedelmet előll szép haddal. Megértvén töllem az dolgot, megtére, hadait házakhoz bocsáttá. Ezen öszön Sarmasági Sigmond és Gombos András bizonyos számu, de igen jó hajdu-hadakkal Homonnai és mások küldetésiből rá jött Erdélyre, kit Isten az fejedelem serény gondviselése és hadai által megszegyenített.

1619.

Anno 1619. in mense augusto az fejedelem megindula római császár ellen haddal; Kassára érkezvén, örömmel acceptálák — Dóczi Andrást fogva Szántóra eleibe hozák — ott egy kis gyülest csinálván, Kassán Magyarország követet választá török császárhoz — Korlát Istvánt, római császár ellen való querelákkal; az erdélyi követ Balassi Ferencz mellé — ki immár az előtt portáról megjött vala — az ki mellé erdélyi kapitának Körösi Istvánt választván, midön Lőcsére érkezett volna az fejedelem, Körösi István helyébe nékem parancsolá, hogy kapitihaságra elmennék. Midön azért Késmárkra érkezünk volna, ugy expediála Balassi Ferenczel és Korlát Istvánnal hárman portára bennünket. Az erdélyi adót is megvittük császárnak, ugyan akkor küldvén az vezérnek és az portai nagy rendeknek ajándékokat tölünk.

Ezeket igy elrendelvén az fejedelem, minket elbocsáttá, ő maga az hadak után felméne.

In mense decembri beérkezénk mind együtt Kucsuk-Csekmecezére; Korlát uramnak az vezér akaratjából ott kelle maradni, és mi beindulánk Balassi Ferenczel Konstantinápolyba. De míg bémentünk volna, tizenegyedik die decembris Konstantinápoly és Kucsuk-Csekmece között az mezőn oldal félen találá szultán Oszmán császár bennünket. (Azt hiszem, data opera jött volna látni, mivel még ez előtt szabadon magyart nem látott volt, mivel az atya halála és az bátya szultán Musztafa megfogása után, maga is nem régen mint ifju legény lett volt császárrá.) Mely reánk találásakor jó csomó aranyot küldé nekünk Balassi urammal az császár Bosztanczi Recset bassától, kiben Balassi Ferencz — igen szeretvén magát — nékem csak tizenhatot ada. Beérkezvén mi azért Konstanti-

nápolyba, mi utánnunk Korlát uram is bėjöve. Ekkor adtak nekünk Balassi urammal egy napra huszanöt tallért élésünkre, és öt tallér érő árpát, Korlát uramnak is adtak husz tallért minden napra.

Ezek után minden ajándékokat az mint az fejedelem rendelte vala, az szerént megadtuk kinek kinek. Hogy az divánba felmentünk, nagy becsülettel láttanak bennünket, az vezérek mind fennálván előttünk — ugy csókoltuk meg kinek köntösét, kinek kezét. Azután Balassi uram az fejedelem követtségét megmondván, az erdélyi adót is praesentálá, és megvendégelvén, azután császár eleibe bévívén bennünket, megkaftá-nyozának nyolczan.

1620.

Anno 1620. 2. januarii «Daud Passa» nevü helyen kün lévén török császár, végezé el, hogy az következő 1621. esztendőben hadat inditson az lengyelek ellen; mely végezésre az vezéreket, muftit, kazeczkereket és hocsát mind kihivatott vala, az kiknek jelenlétekben igen nagy diván lett vala.

Huszonkilencedik januarii eodem anno tractált Balassi Ferenczel, Korlát Istvánnal és Borsos Tamással az mufti, hogy ha tetszik, Erdélyben három vajdát tegyenek, egyiket az nemességben, másikat az székelységben, harmadikot az szász-ságon; mely dolgot az előtt hidvégi Nemes Balás, gelenczei Csoma György, brassai Reginárd János az három nemzet képiben — az két nemzetnek: magyarnak és székelynek hírek nem lévén benne — tractáltak azok nevekkal is. Meg is kínálta Balassi Ferenczet akkor az mufti az székelyek vajdaságával; de emez mint jámbor nem acceptálta, de ellene sem mert szollni, félvén attól: hogy ha látja az mufti, hogy ő mint jámbor nem akarja országa s ura kárára acceptálni, más latrot keresnek, az ki acceptálja — hanem csak gondolkodásra halasztotta az dolgot.

Die 2. februarii tiltá meg az vezér, Csárpár embertelensége miatt, hogy egy keresztény orator is bé ne menjen sollicitálni az divánba, hanem csauzok által ágálják dolgokat.

Ugyan die 3. februarii az Teftedár az adóból hátra maradt ötezer aranyat kéré, kiról Balassi Ferencz azzal menté magát, hogy császár engedte meg; kire emez azt mondá, hogy mig hatalmas császár levelét nem hozzuk, meg nem engedik.

27. die hozták meg hirit, hogy az öreg Bethlen Istvánt erdélyi gubernatorrá tészik.

16. aprilis jöve bé az fejedelemtől Illyei János az cseh király szolgáljával Henricus Vichterrel sok levelekkel.

19. die lönk szemben Huszain aga, az lovász mester által az hocsával, Bosztanczi bassával és az kezlár agával, az kinek intercessiojára császár azon nap kihivatá az fővezért és egy-néhányat többet is az vezérekben, kiknek praesentiájokban szemben lön Korlát Istvánnal és mi velünk is, ki miatt csaknem kétségbe esének az németek; Starzert is akkor akarják vala Bécsbe eresztteni, de annak is esze vesze.

Ugyan 25 aprilis lön audentiája Offonoczki Jérémiásnak az lengyel király követének, ki azelőtt megerősített békességnek diplomáját hozá bé, de nem lön helye szavának, magának is becsületi; egy ideig ugyan az német követ szállásán is sugorga.

Ugyan 17-dik die junii tön választ az fővezér ezen követnek, hogy a király mivel meg nem tartotta az frigyét, hatalmas császár haddal jöne reá.

Ezen juniusnak hetedik napján ira az vezér kedve szerént való választ az fejedelemnek. — 27 ejusdem bocsátottam Török Sigmondot Juszuf agával Buda felöll az fejedelemhez az koronázat dolgából az császár és fővezér levelével együtt.

Tricesima ejusdem elbucsuzásra felvitetvén Ludovicus Molárd német császár követje, és harminczad magával kaftá-nyozták meg mind törökkel együtt.

1 julii császár mazullá tevé [számüzte] az kezlár agát Musztafát, az kinek egy millió aranyánál egyéb pénze és marháján kívül többet vittek el császár számára. Ez igen expertus eszes ember vala, az fejedelemnek s az magyar nemzetnek igen jó akarója és fautora vala.

Ezen nap tudósítottam az fejedelmet, hogy az német követe is elbucsuztak császártól, és hogy az vezér is neutralista.

25 julii adá császár Michne Ráduly vajdának az havas-elföldi vajdaságot, Gábiel Mogillát mazullá tévén az vajdaságból.

1 augusti kiáltatá meg az fővezér, hogy éjjel is minden boltok nyitvák legyenek, s mint szintén nappal éjjel is ugярұлjanak, ha kinek mi kára lészen, ő fizeti meg; az szerént is árulának minden kár nélkül egész Bareáig.

13 augusti hozák meg, hogy Gabrillás vajda Erdélyre ment és elvitte az ország adóját, kit portára kellett volna küldeni. És az vezér megértvén az dolgot, engem hivatván, hát igen haragszik, hogy befogadták Erdélybe. Kinek haragját megcsendesitvén és elhitetvén véle, hogy az pénzt is nem vitte el:

de az vezér nékem ugyancsak megparancsolá, hogy megirjam az gubernatornak, hogy oly gondot viseljenek Gabrillás vajdára, hogy Erdélyből el ne menjen, és császárnak kára miá ne legyen. Másod napon az Gabrillás öcscsét Mojszin vajdát Ráduly vajda kezébe adták ki őrizet alá ott az maga házánál. Gabrillás helyin adá az császár az molduvai vajdaságot Alexander vajdának; azután két nappal indula Ráduly vajda is a portától az havas-elföldi vajdaságra.

26 augusti hozák meg császárnak, hogy Várnánál felmentenek az kozákok, és az törökökben sokat levágtak, és valami százötvennek szemét kitolták és ugy bocsátották el; kin igen megbusulván császár, letette az kolcsos tollakat fejéből oly fogadással: hogy míg boszszut nem áll az lengyeleken, addig tollat nem visel.

13 octobris hozák hirül az vezérnek az Szkender bassa emberei, hogy Czuczovánál az lengyel táborának egy részét megverték, Gratiani Gáspár is elveszett, és Septelics hetmant karóba verték az bassa és Galga szultán parancsolatjából az megmaradott lengyel tábor előtt. 24 ejusdem hozá bé Szali bék, császárnak Szkender bassa és Galga szultán névvel az Sugoczki Szaniszló fejét — ki lengyel királynak fő cancellariusza és országában hetmánja volt — ki ott Molduvában hadastól megveretvén, maga is ott veszett; kinek fejét hogy inkább mindenek lássák, az sz. Sophia temploma eleibe egy idegre felfüggesztették, homlokára czédulát ragasztván nevérol és állapotjáról — egynéhány napig ott tartották.

4 novembris jöve bé az kazul bassa fő követje igen nagy pompával, hozván császárnak több ajándékok között négy elefántot, két eleven tigrist lecticában, az kik egyikét két-két teve huzott vala, ezenkívül egy rinoczerust.

14 novembris jövének bé az portára az követek, ugy mint Magyarország részéről Dóczi István, Rimai János, Csehország részéről Köln János, az több austriai, morvai, slésiai és lusatiai követekkel együtt, kiket igen nagy pompával hozának bé; ezek eleiben azelőtt való nap mi is kimentünk vala Balassi Ferenczel.

21 ejusdem volt az vezér szemben ezen követekkel; adtunk az vezérnek mind együtt tiz kupát, és egy hébénumfa ládát, és más jáspis igen szép ládát, egy mosdót korsóstól, egy szép tükört.

20 ejusdem hozák meg hogy az budai bassa Karrakás Menhet Vácztot megvette, melynek ott nem kellett volna lenni; querelákkal sollicitálák az vezért, s megigéré, hogy mazullá

teszi érette. Ezen dolog végett lőnek szemben az vezérrel az feljebb említett magyarországi és ahoz társalkodott országok követi, és panaszolkodának Vácza dolgáért; kik előtt az vezér hittal mondá, hogy se neki, se császárnak hire és akaratja nem volt abban, és azoknak is igéré, hogy mazullá teszi az bassát érette, és az több mellette való tisztviselő embereket. Praestála is mindenkinék szavát: Kara Mehemet bassát — ki Miszirtből jött vala — tevén budai vezérré.

6 decembris Balassi Ferenczel az feljebb említett követek lőnek szemben igen nagy pompával, az erdélyi adót is beadván.

9. decembris hozák az követ uraknak az fejedelem levelit, kiben parancsolja, hogy az vezérnél panaszoljanak Vácza felöll: miért hogy az budai vezér 2 novembris megszállotta, ágyukkal lőtette, és quarta die megvette.

11 die az silesiai követ, utánna való vasárnap az csehországi követ öcscse hala meg.

1621.

Anno 1621. 4 januarii hala meg szegény öreg Balassi Ferencz is.

8 ejusdem érkezének valami német posták, két kapucsiával Buda felöll Caesargalhoz olyan hirrel, hogy az német hadak megverték Prágánál az cseh király hadát azokkal az magyarokkal együtt, kik mellette voltanak az Fridericus hadának, és az győzedelem után mindjárást megvették Prágát is — ő maga az cseh király futva szaladott.

11 ejusdem öleté meg szultán Oszmán császár szultán Mehemetet, az öcscsét, és ugyanazon nap temetteté el is az attyok szultán Ahmet mellé.

1 februarii az egész követekkel lőn tanács az országok állapotjáról, és 3 februarii az fővezér házánál igen nagy diván lőn ujolag: hogy ha adnak é segítséget az magyar nemzetnek az német ellen vagy nem? Végre azt concludálák, hogy az magyarokat megsegéljék. Ezen nap vettük az gubernátor levelét, melyben olyant ir vala, hogy mintha az békességre menne akaratja az fejedelemnek s az országnak.

6 ejusdem, ez nap rendelék szerdárnak Deák Menhet bassát az fejedelem mellé, de ugy hogy mig kírkezik, azt tettesse, hogy békéltetni jó.

Ugyan hetedik die tractáltunk az hollandiai követtel az következő esztendőbéli had felöll. Más nap ekkor oly hideg lett vala, hogy Szkiderig az tenger és Bruszsza felöli is — mig

embernek szeme világa szolgált — mind békés; az jegen által Galatára Bessitásról az császár szerájával által jártak az emberek, kik közül az elsőnek császár szpáhiaságot, az másoknak csauzságot adott.

26 ejusdem expediáltuk Juszuf agát és Sámbrucréti Miklóst az fejedelemhez és az cseh királyhoz az vezér leveleivel, hogy jó reménységben légyenek, mert az német ellen derék segítséget adnak, Deák Menhet bassa szerdársága alatt.

1 martii ugy mint az uj holdnak első hétfőjén tevék ki császár lófark zászlóját, és kinyiták az fegyverház ajtóját; nálok sok juhokat metszenek ott az ajtóban áldozatnak, melyel jelentik bizonyosan, hogy hada léssen császárnak maga szeméye szerént; ugyan ekkor sok mezőre — és várivni — való szerszámokat is kezdének kihordani azon fegyveres házból.

Másod napon hozák bé Goreczkit, Lucas Schulkóczkit és Trausbakot sok lengyel inasokkal és öt taraczkal együtt az tatárok Konstantinápolyba. Ekkor vettük az gubernátor levelét, melyben tudósított az fejedelem állapotjáról és az Ferdinandus hadainak kegyetlenkedésekről. Ez héten hozának Miszirből Huszain bassától hirt, hogy három éjjel s három nap mind esett az hó, mely azelőtt örökké hallatlan dolog volt ott. Ugyan ekkor szabadított ki Mojszin vajdát is az Jeddiculából; ugyan ekkor az magyarországi, csehországi s több levő követek bucsuztunk el császártól — adának negyven kaftánt mindenestől reánk.

16 aprilis indultam ki portáról és Erdélybe jöven, az gubernatorhoz mentem Fejérvárra; onnat Kassára az fejedelemhez, az kit ilyen állapotban találtam: hogy hát immár Szécsi György, Forgács Sigmond az fejedelmet több sok magyarországi urakkal s fő emberekkel mind elárulták, német császár mellé állottak, és azoknak ösztökélésekből Bukoj [Buquoi] Bonaventura valami hatvan ezer emberrel alá jött és Érsek-Ujvárat megszállotta, elébb Posont — Erdélynél az erdélyi hadakat is — mivel ugyan nem is tartóztathatta tovább, mind haza bocsátotta az fejedelem és Pécsi Simont — az ki főcancellarius volt — Váradon pünkösöd hetiben arestáltatta Kamuti Balás által.

Engemet Kassáról az fejedelem Landor-Fejérvárra küldte Deák Menhet bassa eleibe, és az budai vezérhez, hogy segítséget sollicitáljon, kiről parancsolatot is hoztam volt portáról, Landor-Fejérvárra érkezvén, az budai vezért ott találám; Deák Menhet bassa is azon nap oda érkezék. Szemben lévén vélek, előttem álló dolgomat eléggé sollicitálám, de az Deák Menhet bassa tökélet-

lensége miatt tovább egy holnapnál tartának ott hazugsággal; de sem maga az Deák meg nem indula, sem hadat nem adának — hazug szónál egyebet; sem magamat el nem bocsáttának addig, míg meg nem hozák az fejedelemtől, hogy Pálfi Istvánt valami nyolcz ezer haddal az fejedelem megverte, annakutánna Érsek-Ujvárat megsegítette, és ott is az egész német armadát megverte, elűzte, lövészerszámit mind elnyerte; és míg az fejedelem oda érkezett volna, addig Bukoj maga is elesett egy harczon. Így ezt megértvén, valami reménységes hazugsággal elbocsáttának, és valami néhány törököt is küldének utánnam hogy már segítségre. Megindulván az fejedelem után, Nagy Szombatnál érem olyan állapotjában, hogy immár Nagy-Szombatot is meghódoltatta: az benne való praesidium kijöven belöle az fejedelem eleibe, azokat megverték, sokat levágtak benne; azután az többit Pálfi Mikóssal úgy bocsátotta el az fejedelem Morvára, kegyelmet nyervén az fejedelemtől.

Egynehány nap mulva érkezék oda az jagendorfi herczeg igen szép német haddal, lovassal és gyaloggal, mint valami öt ezer emberrel, és öt öreg falkonnyal, azonkívül sok tüzes szer számmal; megegyezvén azért valami ötöd-hatod napig tanácskoznak: mit kelljen indítani, és honnan kezdék meg az ellenséget? Annakutánna mind együtt igen szép nagy haddal Poson felé indulának, és engem Szencztől török császár után expediála az fejedelem, mert immár megindult vala szultán Oszmán az lengyelek ellen.

Megindulván azért, török császárt és tatár kámot Molduvában Hutin mellett az Neszter vize partján érem. Oda érkezvén, az fejedelem reám bizott parancsolatja szerént sollicitáltam serio az segítséget; de interim azt eszembe vevén, hogy az két ellenség meg fog békélleni egymással, azt igen sietve megíram az fejedelemnek: hogy engem biztatnak az segítséggel, de viszont ő magok meg akarnak békélleni, melyre nézve ahoz képest igazgassa dolgát.

Végben méne azért az békesség császár és lengyelek közt in mense octobri, kiben én interessatus voltam; és így sz. Demeter nap előtt való kedden elszállának az lengyel tábor mellől, vissza menvén az császár Czuczováig, énnékem is valami három ezer tatárt adván. Ugyanakkor elbucsuzám császártól, az hol a bucsuzáskor ilyen dolog történék: hogy megkaftányozván bennünket, az császár sátora előtt a fő vezér Giláner bassa, elővivé tatár kámot a sátor kapujához, engem utánna állata, maga hiraadni császárhoz béméne és mindjárt kijöve; kijöven

ő maga az vezér, engem vln előbb bé, tatár kámot visszamarasztá néki nagy gyalázatjára — magamnak is mind az tolmácsomnak szablya lévén oldaloman, mikor szembe löttem és beszéllettem császárral — mely dolog soha azelőtt nem volt.

Másodnap Erdély felé indultam az mellém adott tatárokkal — kiknek Czikkal merza vala szerdárjok — azonkívül Záromszag Nemhet kanisai bassával; mert mivel Deák Menhet bassa — kit feljebb említék — kit portán szerdárul mellé hagytak vala, és el nem jöve segítségünkre, most mazullá tétettem vala, és tisztit-szerdárságát ennek adták vala. Erdélyen azért minden kár nélkül által vivén őket, más főembereket adván melléjek, én magam által uton felmenék az fejedelemhez, az holott Morvában Magyar Barátban hadai ott szélyel lévén kovártélyokban találtam, az német császár hadai is az Morva vizén tul lévén; találtam az fejedelemet ilyen állapotjában: hogy hát immár bizonyos commissarius urak által Nikelspurgban az békességet tractálja német császárral, mely végben is méne szinte karácsonban.

Azonközben hát az én tatárim is elérkezének, kiknek eleibe engem által küldé az fejedelem Nitra vármegyébe: ott lecsendesitem őket és kár nélkül kovártélyokba oszszam; melyet igen nagy gonddal, búsulással meg is cseleküvém Nemes-Kürt táján.

Ez idő alatt valami háromszáz magával, az fő merzákkal és agákkal béhivatá az fejedelem Csillal merzát az szerdárt, és megvendégelé és ajándékozá őket, és ugy bocsáttá el vissza szép szóval; noha elég búsulással, de minden kár és rablás nélkül menének ki Magyarországból mind hazáig.

1622.

Ezek így végben menvén, in mense januario Kassa felé alá indula az fejedelem minden hadával az Liptóságra, onnat Kassára. Ekkor temették el gubernator Bethlen Istvánnét Csáki Christinát Erdélyben Krakkón.

Ez idő alatt portán olyan hirt költötenek, hogy az fejedelem török császár ellen békélt meg római császárral; kit hogy deleáljak, in mense aprili portára békülde engem az fejedelem. Az hova béérkezvén, minden panaszokat deleálék, és semmivé tők előttök.

Ott létemben ilyen dolog történék: hogy Kiabéba akarván menni császár, minden kincsit el akarta vinni véllé. De az, hogy Kiabéba mégyen, csak színmutatás volt, mert más, ilyen szán-

déka, akaratja volt: Eszibe vévén török császár Hutin alatt, hogy az ő tisztviselői néki minden hadát, kiváltképpen az jancsár rendet az erszénybe rakják, s nem viszik az hadba, azt akarta praeveniálni; de látta azt, hogy ha elkezdi de nem effectuálhatja különben, hanem igen nagy gonddal: úgy akart minden kincsestől általmenni, hogy oda általmenvén, új hadat fogadjanak, az melyei visszajöven, az kik okai voltak, azokat megbüntesse, és az szolgáló rendet az előbbi rendtartásra hozza; azt effectuálván, úgy inditson római császár ellen derekas hadat.

De ezt valahonnan megértvén az szolgáló rendek, in mense majo, mikor az kincset tevéken és öszvéreken Eszkeléig Bosztanczi Huszain bassával megindította volna, az szolgáló minden rendek eleibe állván, el nem ereszték az bassát, hanem mind kincsestől vissza küldék császár szerájába ilyen szóval: «Az hatalmas császár el akar Kiabéba menni, menjen el; de a kincs ország oltalmára való és miénk, mert mi oltalmazzuk az országot, mi azért semmit el nem veszünk.» Más nap felesebben öszszegyülvén, császár kapuja eleibe mentenek fegyveres kézzel, követségeket jártatván császárhoz, az háboruságnak okának az fő vezért és az kezlár agát jelentvén lenni: kivánták kézbe, hogy megbüntessék halállal; de császár egyiket is kézbe nem adta, noha mellette voltak. Harmadnapján az mufti, Ezzárd Effendi melléjek adván az vitézlő rendhez magát, megújítá az tumultust; ez pedig igen bosszus vala császárra, mivel az ő törvények ellen azon muftinak feleségét elvette vala császár. Es így az mufti tanácsából keményebben fogák az dolgot és megizenék császárnak, hogy ha kézbe nem adja az feljül említett személyeket, ők más császárt tesznek; és így bérohanván a császár belső házaiba, az mely boltban volt szultán Musztafa, azt meghágták és feljül bérontották, és ott hozták ki szultán Musztafát, és az Eszkiszeraiba vitték. Ezt eszibe vévén Oszmán császár, kezekbe adá az fő vezért és az kezlár agát, kiket azon nap az vitézlő rend levága.

Azon éjjel az császár sok Bosztancsiákat, Achemoglánokat gyűjtött össze, hogy az Eszkiszerajra reá menjen, és kihozza, vagy megölessé szultán Musztafát. De ez szándékát az maga körül valók az muftinak megjelentették, az ismét az vitézlő rendnek, és azok érte mentek, és az Jancsárodában az mely Ortamecset vagyon, oda vitték szultán Musztafát, az hol nem féltették, de őrizték is. Azt megértvén az császár, maga személyben hajnal előtt Huszain bassával, kit már fővezérré tett

vala, az jancsár aga házához kimégyen — az ki néki régen igaz hive volt — sok pénzzel, hogy valamint az jancsárságot maga mellé vonja az által.

Elküldvén azért az jancsár agát az jancsárok gyűlésihez, ez dolgon hogy tractáljon vélek: ki elkezdvén az tractát, nem vihette végbe, hanem magát is levágták. Megértvén az jancsárság, hogy kijött az császár az szerájból és az aga házánál vagyon, oda rá mentek, császárt megfogták és oda az Orta-mecsethez vitték, onnan az Jeddiculába; Huszain bassát pedig még ott az jancsár aga házánál levágták, a ki császártól ujonnan tétetett fővezérnek; szultán Musztafát pedig az szerájba vitték, és az császári méltóságba helyeztették. Ő immár császár lévén, Daud bassát, egy fő úr embert fővezérré téve, annakutánna maga barátival tanácsba indulván, másnap virradólagtájban szultán Oszmán császárt megfojtatá; másnap reggel eltemeték az szultán Achmet apja lábához.

Daud bassa azért egynehány napig lévén fővezér, lecsendesitti valamennyire az tumultust, de ő rajta is ezenközben ilyen dolog esik: hogy ő az császár fiait meg akará öletni, mivel az császár házában való ifjak az kapi agát megölek, mert azzal akarta megöletni az császár fiaikat, és testét az rézkigyóra felakaszták.

12 junii megértvén az vitézlő rendek az Daud bassa akaratját, ha el nem szaladhatott volna, megölték volna. Az elfutván, azon nap menten Huszain bassát — ki csak azelőtt négy nappal jött vala meg Miszirből — fővezérré tevék; ki az fejedelemnek igen igaz jóakarója volt. Ő azért az zürzavart menten lecsendesítvén, engem ott nem késlele, hanem igen szép ajándékokkal — olyakkal az minémüeket János király idejétől fogva Erdélybe nem hoztak — azonkívül minden jó válaszsza, az fejedelemhez, Dervis agával — egy ur emberrel, engemet viszszabocsátta. Az fejedelmet Fogarasban érvén, az ajándékot ott praesentáltam.

1623.

Engemet az fejedelem ismét béküldvén az portára követésben, az fő vezérrel szemben lévén, — akkor másodsor az fejedelem hadat akarván római császár ellen vinni, — tractáltam; az mely hadra az vén Bosztra Ibrahim bassát adá az török hadak eleiben az szerdárnak, de úgy, hogy mindenekben az fejedelemtől hallgassanak; azonkívül az silistriai bassát, egri, kanisai és tömösvári bassát az budai hadakkal együtt ren-

delé; Havaselföldéből ezer jó lovas kurtánt Szpotár Mihullal bocsáttá. Mely hadakkal megegyezvén az fejedelem, egyenesen Nagy-Szombatra méne; azon feljül találván valami rész német hadat, azokat opprimálta; az római császár armadája is Szacolczánál — azokat ott találta, az Morván által üzte és Hodolihoz szoritotta; azok ott sánczba vévén magokat, egy-néhány hétig vitta reájok az fejedelem az sánczot, ugyannyira, hogy kényszerítette őket hogy megbékéljenek vélle. Az végbemenvén, az császár generálissának — lováról leszállván, az fejedelem pedig fennülve maradván — kellett kezét fogni. Onnat az fejedelem megtérvén, valamit végzett volt az hodolini tábor mellett, de mindent semmiben hagyta német császár, és ujlag való tracta által kelle végben vinni az békességet az fejedelemnek. Mely békességben az két herczegség Slésiában, és az ötven ezer tallér oda vesze — ide alá Ecsedet adták érte.

1624.

Engemet ennek a pacificationak hirivel az portára az fejedelem békülde hogy referáljam, hogy ha mások másként mondanák is, de ne adjanak hitelt néki.

Onnan megjövén, őszszel Kamuti Farkassal és Borsos Tamással Budára küldte az fejedelem, hogy az elmúlt esztendőben az mint megbántódott az török és német között való békesség az hadak miatt, azt tracta által véghez vigyük.

1625.

Elmenvén azért Budára az vezérhez, az ki nagy tisztességgel fogadván bennünket, sok őszsze való irások után ugy egyezénk meg: hogy az Párkány és Zödény között az hidas-gyarmati földön sátor alatt légyen. Az hova sátorokat vonatván fel ezer hatszáz huszonötben, mi is, az német részről való commissariusok is, közben egy nagy cserge sátort vontata fel az vezér; az alá gyülvén mindenki részről való commissariusok, mi is jelen lévén köztek: az mihez illett hozzá szolltunk, de sem egyik, sem másik fél mellett nem disputáltuk az dolgot ott in foro. Az commissariusok az török részről ezek voltak: egri bassa, budai tefter tihája, az budai Olaj bék; német részről valának: Michael Comes ab Altan, Comes Nicolaus Eszterházi, Joannes Jacobus a Steften, Nicolaus Comes a Tersacz, Sigismundus Gailer Cziraki.

Ezek által sok disceptatiok után az tracta végbemene, az mint meg vagyon irva oda hátra; mi azért visszamenvén Erdélybe, akara ismét az fejedelem valamit indítani, de az Szécsi György hertelen megölése miatt félben marada.

1626.

Esmét békülde engemet az fejedelem az portára, hogy török hadakat szerezzek melléje. Bémenvén oda, találám az kajmekámságban Gürcsi Mehemet bassát; ki által mikor immár dolgomat végben vittem volna, ötöt megölik — Recsep bassát tevék helyette. Ismeretségem lévén azzal is, végben vivém az dolgot, és parancsolatokat vevék az budai bassára, és az több végbeli bassákra és békekre és két oláh vajdákra, hogy derék haddal meginduljanak az fejedelem mellett. Ez idő alatt hát meghalt az budai vezér, és szerdárú s mind budai bassává Murtéza bassát — ki akkor bezrai bassa vala — adák.

Én is in fine septembris visszajövé az válaszszal, azon ezer hatszáz 26 esztendőben megindula az fejedelem, engemet is Tokajig vivén: ott megajándékoza valami néhány ház jobbágygyal. Az fejedelem maga felméne, és Palánknál az római császár generalissával Vostannal csak közel menvén szemben egymással: az két had némti practicából látván azt, hogy még meg nem egyezett az fejedelem Monczfeld [Mansfeld] hadával, előll nagy mesterséggel visszajött Szecsénhez, és ott megegyezett Monczfelddel az fejedelem. Azután az ellen felé nyomult Barshoz, és az ellenséget csatákkal fogyatta, amott is Palánktól a mint erre visszajött az fejedelem, az német is ugy ment vissza. Barstól pedig az csatákkal annyira elfogyatta őket, az pestis is reájok esvén, hogy békességre kellett menni az ellenségnek. Az mig Posonban concludáltatott az erdélyi békesség, addig az bányavárosokon és ott való tartományon volt az fejedelem hada, az török haddal; az törökök között suspensio armorum volt, és így Murtéza bassa Budára, az fejedelem Erdélybe jöve.

Erdélyből azért engemet Budára küldé az fejedelem Murtéza bassa budai vezér mellé; az palatinussal és magával is az német császárral sok egymáshoz való irogatások után, úgy küldé fel bennünket Murtéza bassával Esztergomra, és onnan az tracta helyére Zehinbe, úgy mint: budai mufti, egri bassa, esztergomi bég, szónoki bég, budai Azál aga, az fejedelem részéről én; és ott Komárom között Zöny között való Forró nevű szigetben az két részről sátrakat vonatván fel, az sátrak között

közép helyen egy deszkaszint csináltak, és az tractához kezd-
vén, szintén szeptemberben lőn vége, az szerént, mint oda hát-
rébb meg vagy on irva. Viszszajövék azért Erdélybe.

Az fejedelem terminusokat celebrála az országban, maga is
benne ült az törvényben — mind az magyarországi, mind az
erdélyi törvényekben, az székely terminuson kívül.

Ezek után Mikó Ferencztől az erdélyi adót béküldvén, nem
tudom mi okból haragot hozza az fejedelemre, és semmi válasz-
szal jöve ki; hanem Juszuf aga jöve ki utánna, hozván valami
rossz lovakat és valami kaftányokat az fejedelemnek.

Megértvén azért az fejedelem az dolgot, engem úgy küldé
az portára, hogy megcsendesítem az dolgot. Hogy Fogarasból
elindulánk az agával, Havaselföldében úgy mondá meg, hogy
Szombathelyi Márton — mikor ott benn volt Mikó Ferenczel —
elárulta az fejedelmet, azt mondván: hogy Erdélyben is van-
nak annak az ő dolgának társai, és úgy vett levelet az vezértől.
Mely dolgot menten megírek az fejedelemnek: hogy minden
leveleket megtalálnak Szombathelyinél; kire való gondviselést
az fejedelem Mikóra, és Debreczeni Tamás praefectusra bizván
felkeresését az leveleknek, az kik lassan bánának véle — Szom-
bathelyi is elszökött és felment palatinushoz.

Én is azért bémenvén portára, minden dolgokat szépen
lecsendesítették. Szombathelyi Márton is palatinus Eszterházi
hát Lengyelország felöll béküldte portára — ott lévén római
császárnak is követje — bizván reája fejedelem ellen való titkos
dolgokat, ki igen titkon az molduvai Barnoczki vajda által bé-
jöve Konstantinápolyba. Nekem is hirem lévén benne, mindjárt
az vezérhez menék, mintha nem tudnám hogy bėjött, ellene
agálék; de az vezér megtagadá, hogy nem látta, maga azon nap
viradólag volt szemben véle. Kit mind addig keresék, hogy sok
fáradtsággal az fejedelemhez kihozám és az dési kamara-
ispánságot néki szerzém. De mindjárt ujjonnan elárulá az
fejedelmet. Szombathelyit azért az ország gyülésében törvény
szerént megsententiázá, Déván fejét véteté az fejedelem.

Ezek így lévén, az beteges fejedelem kiment Váradra, és
onnan alig jöheté haza, mindjárt meghala.

Kinek halála után az fejedelem aszszony özvegyen marad-
ván, sok rút zürzavar indula az országban — ki egyfelé, ki más-
felé vonván az dolgot. Kik között Csáki István az fejedelem-
aszszonyt biztatta azzal, hogy ötet tartja meg az fejedelemség-
ben; másfelöll Prépostvári Sigmondot, hogy ötet eligáltatja —
az kettő között magát akarta eligáltatni: pártokat szerze magá-

nak, az fizetett katonák közül is Kovács Péter nevű kapitánt az alatta valókkal melléje voná. Kit megértvén Bethlen István, — ki akkor gubernator vala — nékem parancsolá, hogy Maros-Székkal mennék reájok. Elmenvén Kővárvidékén találám őket, egynéhányat leváगतék benne, az többit kiüzém az erdélyi határból.

De Csáki ezzel meg nem szülvén elkezdett dolgától, alattomban ugyan valami hadat csinála, kit Kassáról, kit máshunnat hozatván; és úgy jöve bé az fejedelem temetésire és akkori ország gyűlésire, hogy előbbi szándékát előbb vigye. De eszébe vevé az gubernator, és az vélle egyetértőkkel özszeesküvének, hogy az ország oltalmára egyetértenek. Melyet eszébe vevén Csáki, mindjárt elfuta szökve, az hada is az szerént; magát Almás várából hitre hívák az ország gyűlésire. Oda jövéen Csáki, eszibe vevé, hogy nem mehet elő dolgában; az fejedelem aszszonyhoz adá magát, és az mit kivihete maga kezéhez, mind pénzt, mind egyebet kivive.

Engem azon gyűlésről az portára küldének, hogy az fejedelemségben az fejedelemaszszonyt confirmáltassam; kinek fejedelemségit oly jó állapotban hoztam vala, hogy jobb és erősebb állapotja volt, mintsem az urának. De haza jövéen az portáról, hát szörnyü zürzavar az országban. Csáki majd mindenét elvitte az maga adásából az fejedelem aszszonynak. Kit eszébe vevén az gubernator, Medgyesen ország gyűléseit hirdete, az hová az státusok oda gyűlének: az hol az Isten oltalmazza meg bennünket, hogy egymást le nem vágók. De végtére megcsendesedvén az dolog, az fejedelem aszszony is fejedelemségében, az gubernator is gubernatorságában megmarada. Az gyűlés eloszla.

Onnat haza oszolván, ifju Bethlen István és Zolyomi Dávid özszeadták az hajdusággal magokat, azt adván okul, hogy Erdélyre akar jöni az kassai királyképe, és Erdélyben akar fejedelmet Prépostvári Sigmondot tenni. Ki ugyan ugy is volt. Az alatt Bornemisza János az kassai Vice Generalis által jövéen bizonyos számu haddal a Tiszán, ifjú Bethlen István Zolyomi Dáviddal együtt felvevék az fejedelem aszszonyt, némelyek Szamos-Ujvárra vivék az gubernatorral az végre: hogy az gubernator ott megöljék, és az fejedelem aszszony Prépostváriának adja az fejedelemséget. Ezt vevén eszébe az gubernator, kiszinlé magát onnan ily okkal: hogy haddal megyen az vejére [Zólyomira] és fiára és lecsendesíti őket; és így mind együtt az fejedelem aszszonnyal Kolosvárra jünek, és az alatt az egész ország hadát oda hívák Kolosvárhoz. És így az ország-

beli urak és minden rendek oda gyűlvén, sok számtalan altercatio után az fejedelem aszszony letevé az fejedelemséget és az gubernator, az öreg Bethlen Istvánt választák fejedelemnek.

Azonközben az sok rut zürzavart hogy lecsendesithesse és az országot a veszedelemtől megoltalmazhassa, volt tractája az gubernatornak, hogy ha az fejedelem aszszony letenné az fejedelemséget, jőne bé az erdélyi fejedelemségre. Az tractában voltak fők: ifju Bethlen István és Zolyomi Dávid. Azonközben vévén eszibe azt az gubernator, hogy ha az fejedelem aszszony letészi az fejedelemséget, nem mást, hanem ötöt választják fejedelemmé : megirta Rákóczi Györgynek, hogy ha ki nem jött Patakából, ki ne jöjjön; az fiának Bethlen Istvánnak és az vejének Zolyomi Dávidnak is megírván, hogy ki ne indítsák házából Rákóczit; de ha valamiképpen addig, mig az levél oda érkezik, megindították, általjött a Tiszán, vigyék be Váradra, mert az ország ötöt választja fejedelemnek. Ezekkel az levelekkel odaérkezvén tempestive az grófhoz és Zolyomihoz, nem engedték őket, Rákóczi Györgynek megadni az levelet, kit öreg Bethlen István irt volt néki; hanem az két ifju egymás értelméből, ugyan Zolyomi általmenvén Patakra — az mint értettem az ipjára az gubernatorra való bosszuszuságban — nem mondotta meg Rákóczi Györgynek az dolgot: hogy letötte az fejedelem az fejedelemséget és Bethlen Istvánt választották fejedelemnek. Így nem lévén hova lenni Rákóczi Györgynek, bémene Váradra és onnat tractálá az dolgot, de tracta által végbe nem mehete. Végre haddal indula Erdély felé, Kolosvárt lévén az alatt az ország hada; és az uj fejedelem, Katharina fejedelem aszszony pedig minden marhástól Fogarasba méne.

Megindulván Rákóczi György az hajdusággal és Biharvármegyének egy részével Váradról, egy Topa nevű faluban lőnek szemben egymással Bethlen István fejedelemmel és ott ugy concludálának: hogy hat hétre generalis gyűlést promulgáljon az fejedelem Segesvárra, és az fejedelem letégye az fejedelemséget, és azután az két fél közöl az melyiket választja az ország, az légyen. Eljövén azért az az idő, választák Rákóczi Györgyöt; és onnan tiz uras embert választának utána, kik béhívják az fejedelemségre — kik közül én is egyik voltam. Oda érkezvén azért Váradra, nagy örömmel, sok öröm-ágyulövésekkel fogada Rákóczi György bennünket. Ott egynéhány napig mulatván, béindulánk Fejérvárra, szinte csak karácson előtt való másod napon 1630. Addig az öreg Bethlen István az országbeli státusokat mind bégyűjtván Fejérvárra, igen szép pompával szent

Imréig jöven Rákóczi György eleibe, minden rendekkel fogadá bé; másod napon, ugymint karácson estin megesketék az fejedelemségre. Ott lévén egynéhány napig az ország, azután haza bocsáttá az fejedelem ily parancsolattal, hogy bizonyos számu haddal menten induljunk Várad felé, mivel az palatinust [Eszterházy Miklóst] érti, hogy haddal jöjjön alá. Az hagyott napra azért megindulánk és Kolosvárra menénk; onnan Szilágy felé indulánk, de Somlyót alig haladhatván meg, engem Váradra hivata az fejedelem és onnat a budai vezérhez küldé, és ott sok versenygésem után jó válaszszal jövék meg. Az én oda létem alatt bizonyos követek által az palatinussal az békességet tractálta, de interim az hadak mind két részről fenn voltak. Az fejedelem hadai az palatinus hadát Rakamaznál megverték és Kállónak az városát is megégették. Én is elérkezém Váradra az fejedelemhez valami bizonyos számu török és tatár haddal. Azonközben a békesség mellőn. Engemet az fejedelem több főemberekkel együtt az császár részire való hajdusághoz, hogy őket lecsendesítsük, de ez uttal végben nem mehetvén, vissza kellett mennünk, és másodsor osztán Nánásra menénk; tul is palatinus részéről Nyári István, Keczel András oda jövének, és így egyeztetők meg Őket az hajdukkal igen sok bajjal. Vissza menvén Váradra, onnat bémenénk Erdélybe.

Azonközben Katharina fejedelem aszszony megunta Fogarasban lakását és ki akarván menni Munkácsba; elsőbben az fejedelemmel végze, és Munkácsnak felét az fejedelem fiának, Rákóczi Sigmondnak köté, oly conditioval, hogy ha meg nem állaná végzését, Fogaras is az fejedelemnek veszszen.

Annakutánna kimenvén Munkácsra Katharina, onnan Leleczre ment, hogy az fejedelemmel való kötésről fateáljon ott az Konventben. De Csáki István nem engedte, sőt per fraudem magának akarta Munkácsot kezéhez venni. Kit megértvén Balling János, kirekesztette mind magát s mind szolgáit Munkácsból az fejedelem aszszonyinak, azért: hogy odamenvén először az fejedelem aszszony megeskütötte vala mind az kapitányt, mind az vitézljő rendet az fejedelem aszszonyinak; és így minden ruhái, arany ezüst marhái benn maradván Munkácsban, maga Tokajba ment.